

Financial Instruments - Audit Procedures

Ladislav Kareš

University of Economics in Bratislava
Faculty of Economic Informatics, Department of Accounting and Auditing
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovakia
E-mail: ladislav.kares@euba.sk

Abstract: *The purpose of this paper is to define financial instruments as a specific and "demanding" type of an entity's assets and then to examine the auditor's considerations in the process of auditing such assets. This is a specific, interesting but demanding process that the auditor must perform in order to assess with reasonable assurance the realistic, objective and correct recognition of such assets in the entity's financial statements. It is very difficult to draw complex scientific conclusions in such a small space and with such a challenging issue. We understand our contribution as a scientific antré for our scientific work in this field. The priority is axiom - the auditor in the audit of financial instruments must proceed primarily in accordance with the International Auditing Practical Note IAPN 1000 - Special considerations in the audit of financial instruments.*

Keywords: *financial instruments, audit of financial instruments, IAS*

JEL codes: M4, M41, M42

1 Úvod / Introduction

Cieľom tohto príspevku je definovať finančné nástroje ako špecifický a „náročný“ druh majetku účtovnej jednotky a následne skúmať úvahy audítora v procese auditu takéhoto majetku. „Ide o špecifický, zaujímavý ale náročný proces, ktorý musí audítora vykonať, aby s primeranou istotou posúdil reálne, objektívne a správne vykázanie takéhoto majetku v účtovnej závierke účtovnej jednotky“. (Podmanická, 2014).

2 Metodológia a zdrojové údaje /Methodology and data

„Finančný nástroj je každá zmluva, ktorej výsledkom je vznik finančného majetku (finančného aktíva) jednej zmluvnej strany a finančného záväzku alebo majetkového nástroja (podielového nástroja) druhej zmluvnej strany“ (definícia podľa IAS 32 - Finančné nástroje - prezentácia a Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/49/ES). Zjednodušene možno teda povedať, že finančný nástroj je obchodovateľný cenný papier, podielový list, nástroj finančného trhu alebo derivát.

Čo je finančný nástroj?

Finančný nástroj je akýkoľvek majetok alebo zväzok aktív, s ktorými možno obchodovať. Schopnosť nakupovať a predávať je súčasťou definície finančného nástroja, rovnako ako skutočnosť, že je možné anonymné obchodovanie medzi ľuďmi, ktorí sa nikdy nestretli.

V slovenskom zákone o cenných papieroch sú finančné nástroje na rozdiel od IAS 32 - Finančné nástroje - prezentácia definované nie opisom, ale taxatívne. Zákon č. 566/2001 Z. z. - Zákon o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov sú v § 5 definované finančné nástroje:

- a) prevoditeľné cenné papiere,
- b) nástroje peňažného trhu,
- c) cenné papiere a majetkové účasti vo fondoch kolektívneho investovania,
- d) opcie, futures, swapy, forwardy a iné derivátové zmluvy týkajúce sa cenných papierov, mien, úrokových mier alebo výnosov, emisných kvót alebo iných derivátových nástrojov, finančných indexov alebo finančných mier, ktoré môžu byť vyrovnané doručením alebo v hotovosti,

e) opcie, futures, swapy, forwardy a iné derivátové zmluvy týkajúce sa komodít, ktoré sa musia vyrovnávať v hotovosti alebo sa môžu vyrovnávať v hotovosti na základe voľby jednej zo zmluvných strán inak ako z dôvodu platobnej neschopnosti alebo inej udalosti, ktorá má za následok ukončenie zmluvy,

f) opcie, futures, swapy a iné derivátové zmluvy týkajúce sa komodít, ktoré sa môžu vyrovnávať doručením, ak sa s nimi obchoduje na regulovanom trhu, na mnohostrannom obchodnom systéme alebo na organizovanom obchodnom systéme, okrem veľkoobchodných energetických produktov, s ktorými sa obchoduje na organizovanom obchodnom systéme a ktoré sa musia vyrovnávať doručením,

g) opcie, futures, swapy, forwardy a iné derivátové zmluvy týkajúce sa komodít, ktoré sa môžu vyrovnávať doručením, neuvedené v písmene f), ktoré neslúžia na podnikateľské účely a majú charakter iných derivátových finančných nástrojov,

h) derivátové nástroje na presun úverového rizika,

i) finančné rozdielové zmluvy,

j) opcie, futures, swapy, forwardy a iné derivátové zmluvy týkajúce sa klimatických zmien, dopravných sadzieb, miery inflácie alebo iných úradných hospodárskych štatistík, ktoré sa musia vyrovnávať v hotovosti alebo sa môžu vyrovnávať na základe voľby jednej zo zmluvných strán inak ako z dôvodu platobnej neschopnosti alebo inej udalosti, ktorá má za následok ukončenie zmluvy, ako aj iné derivátové zmluvy týkajúce sa aktív, práv, záväzkov, indexov a iných faktorov, neuvedené v tomto odseku, ktoré majú charakter iných derivátových finančných nástrojov a obchoduje sa s nimi na regulovanom trhu,

k) emisné kvóty, ktoré sú spĺňajúcou požiadavky osobitného predpisu.

S týmto členením finančných nástrojov sa môžeme stretnúť aj v zákone č. 429/2002 Z. z. - Zákon o burze cenných papierov a tiež v zákone č. 323/2015 Z. z. - Zákon o finančných nástrojoch financovaných z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

IFRS 9 – Finančné nástroje zásadne mení klasifikáciu a ocenenie finančného majetku a zavádza novú metodiku pre vykazovanie a ocenenie zníženia hodnoty. Prijatie štandardu je povinné od 1. januára 2018 pre všetky účtovné jednotky zostavujúce účtovnú závierku podľa IFRS. Nový účtovný štandard sa týka predovšetkým finančných inštitúcií, ktoré majú významný finančný majetok (úverové pohľadávky, cenné papiere a pod.). Okrem toho však ovplyvňuje všetky účtovné jednotky, ktoré vo svojej účtovnej závierke vykazujú obchodné pohľadávky, vnútrogrupinové pôžičky, používajú zabezpečovacie nástroje alebo iné finančné nástroje, na ktoré sa vzťahuje metodika zníženia hodnoty podľa pravidiel IFRS 9.

Nesmieme zabudnúť ani na štandard IFRS 7 - Finančné nástroje – zverejňovanie. „Jeho podstatou je požadovať od účtovnej jednotky zverejňovanie informácií o význame finančných nástrojov z pohľadu finančnej situácie a jej výsledkov hospodárenia,“ (Juhászová and Užík, 2014), aby používatelia dát mali možnosť ohodnotiť:

1. dôležitosť a význam finančných nástrojov pre účtovnú jednotku.

„Pre naplnenie tejto požiadavky musia byť zverejnené všetky dôležité informácie v súvahe, vo výkaze ziskov a strát a vo výkaze o vlastnom imaní.“ (Parajka, 2015).

2. povahu a rozsah rizík spojených s finančnými nástrojmi a spôsob, akým účtovná jednotka tieto riziká riadi.

„Jedná sa o kvalitatívne informácie o možnosti výskytu každej zo skupín rizík – napríklad pri stanovení reálnej hodnoty a jej význame pre finančné rozhodovanie.“ (Juhászová and Markovič and Mokošová, 2014) a o spôsobe, akým sú tieto riziká riadené a kvantitatívne informácie o možnosti výskytu každej zo skupiny rizík s rozdelením na riziká úverové, likvidné a trhové.

Niektoré definície z uvedenej problematiky:

Cenný papier.

Legálna definícia – Cenný papier je peniazmi oceniteľný zápis v zákonom ustanovenej podobe a forme, s ktorým sú spojené práva podľa zákona o cenných papieroch a podľa osobitných predpisov, najmä oprávnenie požadovať určité majetkové plnenie alebo vykonávať určité práva voči zákonom určeným osobám. (Zákon o cenných papieroch a investičných službách, 2020).

Doktrinálna definícia – Cenný papier je listina, ktorá osvedčuje majetkové právo oprávnenej osoby na peňažné plnenie zo strany osoby povinnej. (Balko and Babčák et al., 2009)

Akcia.

Legálna definícia - Akcia predstavuje práva akcionára ako spoločníka podieľať sa podľa zákona a stanov spoločnosti na jej riadení, zisku a na likvidačnom zostatku po zrušení spoločnosti s likvidáciou, ktoré sú spojené s akciou ako s cenným papierom, ak zákon neustanovuje inak. (Obchodný zákonník, 2020).

Doktrinálna definícia – Akcia je druh cenného papiera, dokladujúceho a potvrdzujúceho podiel člena akciovej spoločnosti na jej základnom imaní, vyjadrený v peniazoch, umožňujúci podieľať sa na riadení spoločnosti, rozdelení zisku a likvidačného zostatku v prípade zániku takejto spoločnosti. Ako dokument o podielníctve akcionára na majetku akciovej spoločnosti môže akcia znieť na majiteľa (au porteur) alebo na meno (au nom). (Králik and Jakubovič, 2003).

Dlhové cenné papiere.

Legálna definícia - Dlhopisy alebo iné prevoditeľné cenné papiere, ktoré vznikli transformáciou úverov, pôžičiek a dlhov, s výnimkou cenných papierov rovnocenných akciám alebo cenných papierov, ktoré by po konverzii alebo po výkone práv z nich vyplývajúcich viedli k nadobudnutiu akcií alebo cenných papierov rovnocenných akciám. (Zákon o burze cenných papierov, 2020).

Kapitálový trh.

Legálna definícia - Finančnými nástrojmi kapitálového trhu sú akcie, dočasné listy, podielové listy a iné cenné papiere prijaté na trh burzy cenných papierov s dobou splatnosti nad jeden rok a ich výnosy. (Zákon o bankách, 2020).

Doktrinálna definícia - Kapitálový trh je trhom strednodobých a dlhodobých peňažných prostriedkov, ktorých splatnosť presahuje jeden rok. Typickými nástrojmi kapitálového trhu sú napríklad dlhopisy alebo hypotekárne úvery s lehotou splatnosti až do 30 rokov. (Babčák et al., 2017).

V nasledujúcej časti sa budeme zaoberať exportom týchto definícií do práce audítora a jeho postupov pri audite tak špecifickejšej a náročnej oblasti akou je audit finančných nástrojov v rámci auditu účtovnej závierky ako celku.

Z hľadiska celkovej filozofie riešenia otázok týkajúcich sa finančných nástrojov a ich overovania možno v našom príspevku neformálne identifikovať všeobecnú – východiskovú časť a praktickú – procedurálnu časť. Táto neformálna dvojzložková prezentácia v ich vzájomnej symbióze bola nevyhnutná preto, že dostupné pramene ponúkajú buď čistú metodiku (metodológiu) bez praktickej aplikácie, alebo konkrétne procedúry bez metodologického zázemia, ktoré sú potom často v kontradikcii so všeobecnou metodológiou. Vo všeobecnej – východiskovej časti dominuje definícia finančných nástrojov s neobmedzeným priestorom jej možného uplatnenia. Praktická časť nášho príspevku je v prevažnej miere zameraná na procedurálnu stránku výkonu auditorskej profesie - auditorské postupy - s imanentným dôrazom na audit finančných nástrojov. Pri písaní tohto príspevku sme vychádzali z prezentovanej literatúry. Postupy ako analýza skúmaných definícií nás viedla k ich uvedeniu v jej forme *legálnej (teoretická báza)* a vo forme *doktrinálnej (odborná báza)*. V dôsledku toho považujeme za užitočné rozlišovať procedurálne kritériá (metódy) od hodnotiacich kritérií (metód), a vo vzťahu k

mnohostrannej podstate každého javu a subjektu aspoň kritériá (metódy) legislatívne, odborné a numerické.

3 Výsledky a diskusia / Results and Discussion

Audítor pri audite účtovnej závierky vychádza z platnej legislatívy auditu v danom legislatívnom a časovom prostredí. „V prípade Slovenskej republiky odvolávajú sa na predpisy v oblasti účtovníctva a auditu je to predovšetkým zákon o účtovníctve a zákon o štatutárnom audite“. (Domaracká and Hunyady,2016). Na tieto zákony následne nadväzujú predpisy – opatrenie MF SR ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva a opatrenie MF SR, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o individuálnej účtovnej závierke a rozsahu údajov určených z individuálnej účtovnej závierky na zverejnenie a v oblasti auditu sú to predovšetkým ISA – Medzinárodné audítorské štandardy.

Podľa IAPN 1000 - Medzinárodnej audítorskej praktickej vysvetlivky s názvom *špeciálne úvahy pri audite finančných nástrojov* je cieľom audítora je získať:

- (a) základné informácie o finančných nástrojoch (časť I),
- (b) diskusiu o úvahách audítora v súvislosti s finančnými nástrojmi (časť II).

Pre audit finančných nástrojov sú relevantné najmä tieto Medzinárodné audítorské štandardy:

- (a) ISA 540 sa zaoberá zodpovednosťami audítora v súvislosti s účtovnými odhadmi pri audite vrátane účtovných odhadov týkajúcich sa finančných nástrojov oceňovaných v reálnej hodnote,
- (b) ISA 315 (revidované znenie) a ISA 330 sa venujú identifikovaniu a posudzovaniu rizík významnej nesprávnosti a reakciami na tieto riziká,
- (c) ISA 500 vysvetľuje, čo predstavuje audítorsky dôkaz a zaoberá sa zodpovednosťou audítora za návrh a vykonanie audítorských postupov s cieľom získať dostatočné a vhodné audítorské dôkazy, ktoré mu umožnia dospieť k primeraným záverom tvoriacim základ názoru audítora.

Záver / Conclusions

Problematika finančných nástrojov je náročná a rozsiahla. Audit tejto oblasti je špecifický svojimi cieľmi a predovšetkým si vyžaduje zo strany audítora absorbovanie veľkého množstva informácií z tejto problematiky, aby mohol poskytnúť primerané uistenie pre svojho klienta a iných používateľov, že účtovná závierka poskytuje správnu informáciu o finančnej situácii účtovnej jednotky a je v súlade s príslušným rámcom finančného vykazovania. Na takto malom priestore a pri tak náročnej problematike je veľmi náročné vyvodiť komplexné vedecké závery. Náš príspevok chápeme ako vedecké antré pre našu vedeckú prácu v tejto oblasti. Prioritou je axióma – audítor pri audite finančných nástrojov musí postupovať predovšetkým v súlade s Medzinárodnou audítorskou praktickou vysvetlivkou IAPN 1000 - Špeciálne úvahy pri audite finančných nástrojov. V našej ďalšej práci by sme sa chceli zamerať predovšetkým na otázky spojené s úvahami audítora v oblasti oceňovania finančných nástrojov a to v prípade, že manažment využíva nezávislý cenový zdroj, alebo v prípade, že manažment stanovuje odhad reálnej hodnoty pomocou modelu resp. že účtovná jednotka využíva pri oceňovaní experta povereného manažmentom. Audítor môže následne vypracovať oceňovaciu techniku a upraviť vstupy a predpoklady použité v oceňovacej technike, aby stanovil rozpätie, ktoré sa použije v hodnotení primeranosti ocenenia manažmentu. Práve IAPN 1000 je nástrojom, ktorý môže audítorovi pomôcť stanoviť bodový odhad alebo rozpätie.

Príslušnosť ku grantovej úlohe / Acknowledgements

Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0517/20 Virtuálne kryptosiete ako relevantný nástroj na elimináciu ekonomickej kriminality.

Literárne zdroje a iné odkazy / References

Babčák V. et al. (2017). Finančné právo na Slovensku. Bratislava: Epos.

Balko L. and Babčák V. et al. (2009) . Finančné právo. Bratislava: Eurokódex.

Domaracká, D. and Hunyady, K. (2016). Objective and purpose of financial statement audit and forensic audit. - Registrovaný: Web of Science. In Účetnictví a auditing v procesu světové harmonizace. Mezinárodní vědecká konference. Účetnictví a auditing v procesu světové harmonizace : sborník z [16.] mezinárodní vědecké konference : Vranov nad Dyjí, Česko, 13. - 15. září 2016. - Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2016. ISBN 978-80-245-2157-2, s. 40-43.

Juhászová, Z. and Markovič, P. and Mokošová, D. (2014). Fair value and its importance for financial decision-making. - Registrovaný: Web of Science. In IFRS: global rules & local use. International scientific conference. *IFRS: global rules & local use : proceedings of the 2nd International scientific conference, Prague*, p. 64-69.

Juhászová, Z. and Užík, J.(2014). Zákutia úpravy účtovníctva na Slovensku. In Marketing manažment, obchod a sociálne aspekty podnikania. Medzinárodná vedecká konferencia. Marketing manažment, obchod a sociálne aspekty podnikania : zborník recenzovaných príspevkov z 2. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie : Košice, 23. - 24. október 2014 [elektronický zdroj]. - Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2014. ISBN 978-80-225-3982-1, s. 181-185 CD-ROM. VEGA 1/0008/14.

Králik J. and Jakubovič D. (2004). Slovník finančního práva. Bratislava: Veda.

Parajka, B. (2015). Are information needs of financial entities served by financial statements in the Slovak Republic. - Registrovaný: Web of Science. In Financial management of firms)and financial institutions. International scientific conference. *Financial management of firms and financial institutions Ostrava*.

Podmanická, M. (2014). Verný a pravdivý obraz a legislatívne požiadavky na jeho dosiahnutie vo svetle súčasných vývojových tendencií finančného účtovníctva. In Účetnictví a auditing v procesu světové harmonizace. Mezinárodní vědecká konference. *Účetnictví a auditing v procesu světové harmonizace : sborník zo [14.] mezinárodní vědecké konference : Brno, 3. - 5. září 2014.* - Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2014. ISBN 978-80-245-2045-2, s. 136-141. VEGA 1/0122/14.

Zákon č. 566/2001 Z. z. - Zákon o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zbierka zákonov 2020.

Zákon č. 429/2002 Z. z. - Zákon o burze cenných papierov. Zbierka zákonov 2020.

Zákon č. 323/2015 Z. z. - Zákon o finančných nástrojoch financovaných z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zbierka zákonov 2020.

Zákon č. 483/2001 Z. z. - Zákon o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zbierka zákonov 2020.

IAS 32- Finančné nástroje: prezentácia. Nariadenie komisie (es) č. 1126/2008 z 3. novembra 2008, ktorým sa v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 prijímajú určité medzinárodné účtovné štandardy.

IFRS 7 - Finančné nástroje: zverejňovanie. Nariadenie komisie (EÚ) 2016/2067 z 22. novembra 2016, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1126/2008, ktorým sa v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 prijímajú určité medzinárodné účtovné štandardy, pokiaľ ide o medzinárodný štandard finančného výkazníctva 9

IFRS 9 - Finančné nástroje. Nariadenie komisie (EÚ) 2016/2067 z 22. novembra 2016, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1126/2008, ktorým sa v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 prijímajú určité medzinárodné účtovné štandardy, pokiaľ ide o medzinárodný štandard finančného výkazníctva 9

Smernica európskeho parlamentu a rady 2006/49/ES zo 14. júna 2006 o kapitálovej primeranosti investičných spoločností a úverových inštitúcií. Úradný vestník EU

Nariadenie komisie (EÚ) 2016/2067 z 22. novembra 2016, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1126/2008, ktorým sa v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 prijímajú určité medzinárodné účtovné štandardy, pokiaľ ide o medzinárodný štandard finančného výkazníctva 9

Zákon č. 513/1991 Zb. - Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. Zbierka zákonov 2020.

Zákon č. 431/2002 Z.z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov. Zbierka zákonov 2020.

Zákon č. 423/2015 Z.z. z 11. novembra 2015 o štatutárnom audite a o zmene a doplnení zákona č.431/2002 Z.z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov. Zb. zákonov 2020.

Oznámenie Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 395/2018 Z. z. - opatrenie z 21. novembra 2018 č. MF/017028/2018-74, ktorým sa mení a dopĺňa opatrenie Ministerstva financií Slovenskej republiky zo 16. decembra 2002 č. 23054/2002-92, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva

Oznámenie Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 326/2017 Z. z. o vydaní opatrenia zo 6. decembra 2017 č. MF/14770/2017-74, ktorým sa mení a dopĺňa opatrenie Ministerstva financií Slovenskej republiky z 3. decembra 2014 č. MF/23377/2014-74, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o individuálnej účtovnej závierke a rozsahu údajov určených z individuálnej účtovnej závierky na zverejnenie pre veľké účtovné jednotky a subjekty verejného záujmu v znení opatrenia z 2. decembra 2015 č. MF/19926/2015-74

Príručka medzinárodných usmernení na kontrolu kvality, audit, preverenie, iné uisťovacie a súvisiace služby, vydanie IFAC 2016 – 2017.